

برفروش ترین
کتاب های
امروزه
نشریاتی

فرمول
بیسست

تاریخ ۲

پایه یازدهم
رشته علوم انسانی

مؤلف

مصطفی رضایی مهر

فرمول
بیسست

فرمول پست

۴

نمونه
امتحانی

۱۷۰۰

پرسش
تشریحی

۱۷۰

صفحه
درسنامه

+۲

ساعت
فیلم
آموزشی
ویژه
شب
امتحان

9 786220 308805

تهران، میدان انقلاب

نیش بازارچه کتاب

www.gajmarket.com

ن و القلم و ما یسطرون

پاک و منزه است خدایی که نعمت نوشتن را روزی مان قرار داد تا به لطف او، این مجموعه را برای دانش‌آموزان مرز و بوم خود آماده سازیم. امید است که با یاری حضرت حق این کار هر چند کوچک نقش بسزایی در موفقیت این عزیزان داشته باشد. این مجموعه شامل موارد زیر است:

۱. درسنامه کامل هر درس با ذکر تمام جزئیات که با مطالعه آن نکته ناگفته‌ای برای دانش‌آموزان باقی نخواهد ماند.

۲. در انتهای هر درس، خلاصه آن درس به صورت نموداری، جهت نگاهی کلی به درس و مطالعه سریع و مرور آن قبل از امتحان، ارائه شده است.

۳. پس از هر درس مجموعه‌ای از پرسش‌های گوناگون به صورت (صحیح - غلط / برقراری ارتباط / جای خالی / چهارگزینه‌ای / سؤالات تشریحی) آمده است که شما را برای امتحانات این درس آماده می‌کند.

۴. دانش‌آموزان با خواندن متن درسنامه می‌توانند به راحتی به پرسش‌های پایان هر درس پاسخ دهند و در صورت ندانستن پاسخ پرسشی می‌توانند به درسنامه مراجعه کرده و پاسخ را دریابند.

۵. پاسخ تشریحی سؤالات به گونه‌ای است که قابل فهم، خودآموز و راهگشا باشد.

۶. در انتهای کتاب، چند دوره سؤالات امتحان نهایی و تألیفی به همراه پاسخ تشریحی قرار گرفته است.

۷. برای هر درس فیلم‌های آموزشی مخصوص امتحانات نهایی و تشریحی آماده شده که QR-Code آن در ابتدای کتاب آمده است.

بارمبندی تاریخ ۲ (انسانی) - نوبت دوم (خرداد)، شهریور و دی‌ماه

شماره درس	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
نوبت دوم	۱	۲	۱/۵	۱/۵	۲	۱/۵	۱/۵	۲	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۲	۲

به امید موفقیت‌های بزرگت ...

فهرست

پاسخ	سؤالات	درسنامه
۲۷۶	۱۳	۶
۲۷۸	۲۳	۱۷
۲۷۹	۳۷	۲۸
۲۸۲	۵۶	۴۳
۲۸۵	۷۳	۶۲
۲۸۹	۹۲	۸۰
۲۹۳	۱۱۲	۹۹
۲۹۶	۱۲۹	۱۱۹
۲۹۹	۱۴۶	۱۳۵
۳۰۲	۱۶۳	۱۵۲
۳۰۵	۱۸۰	۱۷۰
۳۰۸	۱۹۵	۱۸۶
۳۱۰	۲۱۴	۲۰۱
۳۱۵	۲۳۱	۲۲۱
۳۱۷	۲۴۸	۲۳۷
۳۲۱	۲۶۷	۲۵۵

درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران ...

درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و ...

درس سوم: اسلام در مکه

درس چهارم: امت و حکومت نبوی (ص) در مدینه

درس پنجم: تثبیت و گسترش اسلام در دوران ...

درس ششم: امویان بر مسند قدرت

درس هفتم: جهان اسلام در عصر خلافت عباسی

درس هشتم: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ظهور تمدن ...

درس نهم: ظهور و گسترش تمدن ایرانی - اسلامی

درس دهم: ایران در دوران غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی

درس یازدهم: حکومت، جامعه و اقتصاد در عصر ...

درس دوازدهم: فرهنگ و هنر در عصر مغول - تیموری

درس سیزدهم: تحولات سیاسی و اقتصادی ایران در ...

درس چهاردهم: فرهنگ و تمدن در عصر صفوی

درس پانزدهم: قرون وسطا

درس شانزدهم: رنسانس و عصر جدید

شب امتحان

نوبت دوم

نوبت اول

امتحان نهایی

۳۲۶	آزمون ۱: نوبت اول
۳۲۷	آزمون ۲: نوبت دوم
۳۲۸	آزمون ۳: نوبت دوم
۳۳۰	آزمون ۴: خردادماه ۱۴۰۳
۳۳۲	پاسخ‌نامه تشریحی آزمون ۱ تا ۴

۱

بخش

درستنامه

و سوالات تشریحی

درس اول

منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

• تاریخ، علمی مبتنی بر روش و قواعد خاص خود است.

- مورخان با **کاوش**، **نقد** و **بررسی** شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی، قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند.

فعالیت ۱

- سؤال ۱** کارآگاه، برای بررسی جرم و روشن کردن ابعاد مختلف آن، نیازمند چه چیزهایی است؟
۲ آیا کارآگاه بدون دسترسی به شواهد و مدارک لازم، می‌تواند در مورد چگونگی وقوع جرم نظر بدهد؟ قاضی چطور؟
۳ کار کارآگاه و قاضی را با کار مورخان، به رغم تفاوت‌های بنیادی که با یکدیگر دارند، مقایسه کنید.

پاسخ ۱ کارآگاهان نیازمند به دست آوردن اسناد و مدارک و شواهد هستند.

۲ خیر

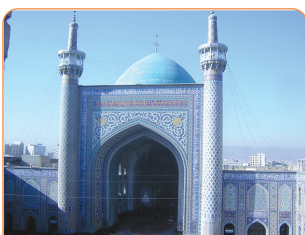
۳ کارآگاه و قاضی با توجه به اسناد و شواهد صحنه جرم به قضاوت می‌پردازند ولی مورخ با سفر به گذشته و استفاده از اسناد مکتوب و غیرمکتوب گذشته را تجزیه و تحلیل می‌کند. کار قاضی و کارآگاه مربوط به زمان نزدیک است ولی کار یک مورخ مربوط به زمان دورتر است.

گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

۱. منابع غیرنوشتاری

الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی

- آثار و بناهای برج‌مانده از دوره تاریخی به مورخان این امکان را می‌دهند تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.
- مکان‌های تاریخی مثل غار حرا، کوه احد و دشت چالدران هر یک بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند.
- آثار و بناهای تاریخی مثل میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد، آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ‌ها، کاروان‌سراها، قلعه‌ها و برج‌ها، زیارتگاه‌ها، مقبره‌ها، پل‌ها و جاده‌ها، آب‌انبارها، مساجد و کلیساها، معابد و خانقاه‌ها، بنادر و اسکله‌ها و روستاها و شهرهای قدیمی از مهم‌ترین منابع پژوهش درباره گذشته دور و نزدیک هستند.
- آثار ساختمانی و معماری از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهشی درباره گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شوند.
- این آثار، مورخان را در زمینه فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

مسجد گوهرشاد - مشهد

ب) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان

- ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان، برای مورخان از منابع بسیار موثق محسوب می‌شوند.
- انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل و نقل، اشیای هنری مثل مجسمه‌ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ‌افزارها، وسایل خانگی و در مجموع، تمام دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته، گواه روشنی بر نوع فرهنگ، عقاید، آداب و رسوم پیشینیان ما هستند.
- بررسی آثار تاریخی به طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند.
- آثار تاریخی، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته، در اختیار مورخان می‌گذارند.

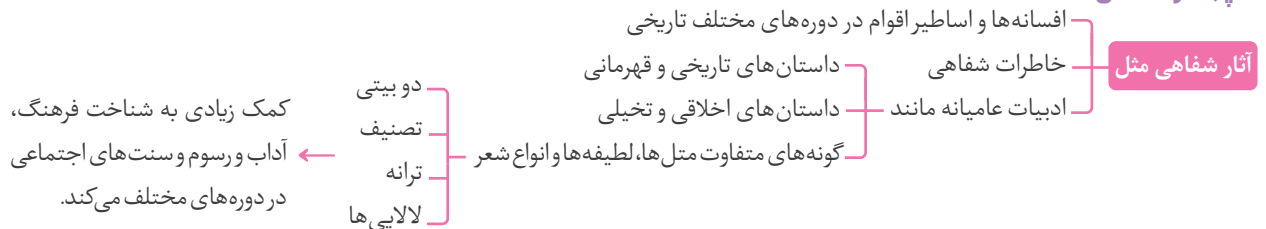

ظرف سفالی - دوره آل بویه

ظرف برنجی - دوره تیموریان

پ) آثار شفاهی

بیشتر بدانیم

- از برجسته‌ترین متون و منابع راجع به تاریخ صدر اسلام و قرون نخستین اسلامی می‌توان به دو منبع اصلی قرآن کریم حدیث و سیره نبوی اشاره کرد.
- در میان کتاب‌هایی که راجع به زندگی پیامبر اکرم نوشته شده، سیره محمد بن اسحاق مهم‌ترین اثر است.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

سؤال به نظر شما ابزارها و آثار هنری برجایمانده از گذشته، چه نوع اطلاعاتی از پیشینیان را به ما ارائه می‌دهند؟ با یک دیگر بحث و گفت‌وگو کنید.

پاسخ این منابع می‌تواند حاوی اطلاعات ارزشمندی پیرامون مسائل فرهنگی، هنری، صنعتی، اجتماعی و ... باشد.

۲. مراجع و منابع نوشتاری

- مراجع و منابع مکتوب تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی، بسیار متنوع و متعدّدند.

الف) کتاب‌های تاریخی

از جمله مهم‌ترین منابع پژوهش در گذشته، کتاب‌های تاریخی هستند که توسط مورخان در دوره‌های مختلف نوشته شده‌اند.

۱ تاریخ‌های عمومی

- تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.
- تاریخ‌نگاران عمومی، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و به پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند.

تاریخ عمومی ایران از آفرینش عالم، حضرت آدم تا دیگر پیامبران از تاریخ اساطیری ایران کیومرث تا پایان سلسله ساسانی

در ادامه، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایران تا زمان حیات مورخ ثبت و ضبط می‌شد.

از مهم‌ترین کتاب‌های تاریخ عمومی ایران تاریخ طبری ← محمد بن جریر طبری (۲۲۴ - ۳۱۰ ق)

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک)

سؤال متن زیر درباره‌ی شیخ حسن جوری، رهبر مذهبی سریداران از کتاب روضة الصفا، تألیف میرخواند انتخاب شده است. متن را به دقت بخوانید و به سؤالات زیر پاسخ دهید.

«شیخ خلیفه را بامدادی از ستون مسجد به حلق آویخته یافتند و خشتی چند در زیر ستون بر یکدیگر چیده دیدند، چنانچه شخصی خود را به ریسمان آویخته باشد و بعد از این واقعه، مریدان شیخ خلیفه دست ارادت به شیخ حسن دادند و خدمتش به طرف نیشابور رفته، اهالی آن دیار را به طریق شیخ خلیفه دعوت کرد و اکثر مردم کوهپایه نیشابور قدم در دایره ارادت و متابعت او نهادند و هر که مرید می‌شد نام او نوشته، می‌گفت که حالا وقت اختفاست، و می‌فرمود که آلات حرب داشته موقوف اشارت باشند ... مردم چنان معتقد او شدند که اگر جان می‌طلبیدی، روان می‌دادند. فقها با امیر ارغوان شاه ... گفته که شیخ حسن اهل تشیع و ستر خروج دارد.

امیر ارغوان شاه، امیر محمد باسوق را فرستاد احوال او نماید و امیر محمد به مشهد آمده شیخ حسن و اتباع او را مردم نیک معاش یافت که به کسب علم و حرقت انتعاش می‌نمودند ...» (روضه الصفا، ج ۵، ص ۴۵۰)

- اطلاعات ارائه شده در متن فوق بیشتر در بررسی کدام حوزه از تاریخ کاربرد دارد؟
- به نظر شما میرخواند چه دیدگاهی نسبت به شیخ حسن جوری دارد؟
- با توجه به متن فوق، آیا می‌توان گفت میرخواند نسبت به مغولان با دیدگاه انتقادی قلم زده است؟

پاسخ ۱ کتاب روضة الصفا تاریخ عمومی است. البته مطلب انتخاب شده پیرامون تاریخ قیام‌های محلی است.

۲ دیدگاه میرخواند نسبت به قیام سریداران مثبت است.

۳ بله، دیدگاه میرخواند انتقادی است.

۲ تاریخ‌های محلی

- تاریخ‌های محلی یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات مختلف از قبیل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی، جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است.

انگیزه اصلی نویسندگان تاریخ‌های محلی

- ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی
- بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی ← بوده است.
- نگارش زندگی‌نامه مفاهرو مشاهیر محلی

- از معروف‌ترین آثار تاریخ محلی ← تاریخ سیستان مؤلف ناشناخته موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق است.

۳ تاریخ‌های سلسله‌ای

- یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود.
- فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.
- بعدها با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی، این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.
- از مهم‌ترین تاریخ‌های سلسله‌ای ← کتاب تاریخی بیهقی ← اثر ابوالفضل بیهقی ← در تاریخ غزنویان

۴ تک‌نگاری

- این نوع تاریخ‌نگاری ← از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.
- در این نوع تاریخ‌نگاری ← مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف، ثبت و ضبط قرار می‌دادند.
- از مشهورترین تک‌نگاری‌های تاریخی ← عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌آور تیمور) ← تألیف ابن عربشاه ← درباره تیمور

فعالیت ۳ (جست‌وجوی نقادانه با تکیه بر شواهد و مدارک)

سؤال قسمتی از متن کتاب «عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور» ابن عربشاه درباره کشتار مردم اصفهان به دستور تیمور:

«تیمور کسان خویش به ضبط شهر فرستاد. به هر کوی و برزن جمعی از آنان برگماشت و در هر ناحیت و محلّت گروهی پراکنده داشت و آنان سر به تبهکاری و دست به آزار اهالی برآوردند. مردم را بنده وار به خدمت گرفتند و آزار و ستم از حد به در بردند. اهل اصفهان که شیوه حمیت داشتند و مرگ را بدان زبونی و خواری ترجیح می‌نهادند، داستان این تپاول با رئیس خود در میان آوردند و می‌گفت من شبانگاه طبل می‌نوازم چون بانگ آن شنیدند هرکس در میهمان خود درآویزد و چنان که خواهد خون وی بریزد ...

پاسی از شب بگذشت. بانگ طبل برخاست و باران مرگ بر تیموریان فروبارید. مردم شهر شش هزار تن از آنان بکشتند ... چون شب به پایان آمد، تیمور از ماجرا آگاه شد و به دمدۀ دیو ناپاک از راه برفت ... شمشیر خشم بر آهیخت و ترکش ستم بگشود و چون سگ گزنده یا پلنگ درنده به شهر درآمد ... بفرمود تا جان‌ها تباه سازند و خون‌ها بریزند ... زندگان را به دست مرگ سپارند و مال‌ها به یغما ببرند، آبادی‌ها ویران کنند و کشت‌ها بسوزند ... کودکان کشته بر خاک افکنند .. نه بر سالخورده بخشایند و نه بر خردسال رحمت آرند ... بالجمله از شهرنشینان تنی زنده نگذارند» (ابن عربشاه عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور، ص ۴۸ - ۴۹)

- به نظر شما متن فوق، به عنوان بخشی از یک کتاب تاریخی از نوع تک‌نگاری، حاوی چه نوع اطلاعاتی است و از چه اهمیتی برخوردار است؟
- با توجه به متن، آیا نگاه ابن عربشاه نسبت به سیاست‌های تیمور منتقدانه است؟ به چه دلیل؟

پاسخ ۱ درباره قساوت تیمور و تیموریان و شجاعت و رشادت مردم اصفهان است.
۲ دیدگاه ابن عربشاه انتقادی است، چون به تبهکاری و دست درازی سپاه تیمور اشاره می‌کند.

۵ تاریخ‌های منظوم

- سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند.
- شاهنامه ← اثر حکیم ابوالقاسم فردوسی ← از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی ایران

ب) سفرنامه‌ها

- سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کم‌تر دیده می‌شوند.
- بسیاری از جهان‌گردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی، فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

مهم‌ترین سفرنامه‌های مرتبط با ایران

- سفرنامه ناصر خسرو ← در قرن پنجم ق
- سفرنامه شاردن ← در عصر صفویه (شاردن جواهر فروش فرانسوی)
- سفرنامه پیترو دلاواله ← در عصر صفویه (پیترو دلاواله جهانگرد ایتالیایی)

فعالیت ۴ (بررسی شواهد و مدارک)

سؤال متن‌های زیر را که از سفرنامه‌های ناصرخسرو و پیترو دلاواله برگزیده شده است، بخوانید و به پرسش‌های مربوط به آن‌ها پاسخ دهید.
متن ۱: «نهم محرم به قزوین رسیدم. باغستان بسیار داشت، بی‌دیوار و خار و هیچ مانعی از دخول در باغات نبود و قزوین را شهری نیکو دیدم. بارویی حصین و کنگره بر آن نهاده و بازارهایی خوب، مگر آنکه آب در وی اندک بود و منحصر به کاریزها در زیرزمین و رئیس آن مردی علوی بود و از همه صنّاع‌ها که در آن شهر بود کفشگر بیشتر بود» (سفرنامه ناصرخسرو قبادیانی، ص ۵).

متن ۲: «به محض رسیدن به ایران، هرکس متوجه برتری شایانی که این سرزمین (ایران) از لحاظ خوبی و صفای مردم و تمدن و فرهنگ و هرگونه کیفیات دیگر ... دارد، می‌شود و من به جرئت می‌توانم بگویم این خطه به هیچ وجه کمتر از سرزمین‌های مسیحی نیست» (سفرنامه پیترو دلاواله، ص ۱۶).
در مورد باغ‌های چهارباغ اصفهان می‌نویسد:

«این باغ‌ها متعلق به شاه هستند، ولی مردم با آزادی کامل از آن استفاده می‌کنند و آن قدر میوه در آن وجود دارد که برای تمام شهر کافی و حتی زیاد است. در طول باغ، راهروهای زیادی وجود دارد که اطراف آن‌را درخت‌های سرو کاشته‌اند ... خیابان‌های متعددی که چهارباغ را قطع می‌کنند، گرچه در زیبایی به آن نمی‌رسند، ولی چندان دست کمی نیز از آن ندارند؛ زیرا آب به اندازه‌ای فراوان است که از وسط همه آن‌ها نه‌ری می‌گذرد ... روی هم رفته به دلیل این‌که چهارباغ به شاه تعلق دارد، واقعاً دارای عظمتی بی‌نظیر است و باید با طیب خاطر اعتراف کنیم که خیابان پوپولو در رم و خیابان پوجورئال در ناپل و خیابان خارج از شهر ژن و خیابان مونرال در شهر پالمو هیچ کدام به پای آن نمی‌رسند ...» (سفرنامه پیترو دلاواله، ص ۳۴).

۱ از متن‌های فوق برای تحقیق در چه موضوع یا موضوع‌هایی از تاریخ ایران می‌توان استفاده کرد؟

۲ چه تفاوت یا شباهتی میان اطلاعات ارائه شده در متن ۱ و ۲ وجود دارد؟

۳ اطلاعات ارائه شده در این دو متن، از نظر موضوع و محتوا، چه تفاوتی با مطالب متن نقل شده در فعالیت ۳ دارد؟

پاسخ ۱ این قرن، قرن حکومت صفویه است و به اوضاع اقتصادی شهر قزوین اشاره دارد. و می‌توان پیرامون اوضاع اقتصادی و اجتماعی ایران تحقیق کرد.

۲ متن یک پیرامون قزوین و متن دو، پیرامون اصفهان است. هر دو متن اوضاع اجتماعی و شهری این دو شهر را بازگو کرده است. در رابطه با قزوین ناصرخسرو که یک سفرنامه‌نویس ایرانی است توضیح داده ولی متن دو از دید یک سفرنامه‌نویس فرانسوی است.

۳ این دو متن از جنس سفرنامه می‌باشد ولی فعالیت ۳ از دیدگاه تاریخننگاری (تکننگاری) است.

پ نوشته‌های جغرافیایی

- بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد.
- نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه‌ها، کالاهای، قلعه‌ها و برج‌ها، بندرها، رودها و دریاها، پایتخت، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان، حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین‌ها و حکومت‌های محلی ارائه می‌دهند.
- نوشته‌های جغرافیایی مورد مطالعه در تاریخ (مرتبط با تاریخ) که اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند. ← کتاب‌هایی با عنوان مشترک «المسالک و الممالک» (راه‌ها و کشورها) ← تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن خردادبه

فعالیت ۶ (بحث و گفت‌وگو)

سؤال آیا اقلیم‌های گوناگون در کشور ما در ایجاد تنوع فرهنگی و آداب و رسوم ویژه محلی تأثیر داشته است؟

پاسخ بله، زیرا اوضاع اقلیمی و جغرافیایی در شکل‌گیری سکونتگاه‌های شهری و روستایی، نوع مناسبات فرهنگی و اجتماعی، روابط اقتصادی و ... تأثیرگذار است.

ت ادبیات و متون ادبی

- متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند؛ زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری کم و بیش در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منثور نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند.

- متون ادبی و شعر مرتبط با تاریخ
 - قصیده «نامه اهل خراسان» ← انوری ← شاعر دوره سلجوقی
 - بوستان ← سعدی
 - گلستان ← سعدی
 - دیوان حافظ ← حافظ
 - ← به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

فعالیت ۷ (استنباط و تحلیل شواهد و مدارک)

سؤال متن زیر از گلستان سعدی نوشته شده در سال ۶۵۶ ق است. آن را بخوانید و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ دهید.

بازرگانی را دیدم که صدوپنجاه شتر بار داشت و چهل بنده و خدمتکار، شبی در جزیره کیش مرا به حجره خویش درآورد. همه شب نیارمید از سخنان پریشان گفتن، که فلان انبازم به ترکستان و فلان بضاعت به هندوستان است و این قبالة فلان زمین است و فلان چیز را فلان، ضمین. گاه گفתי خاطر اسکندریه دارم که هوایی خوش است. باز گفתי نه [که] دریا (ی) مغرب مشوش است. سعدیا، سفر دیگر [م] در پیش است، اگر آن کرده شود، بقیت عمر خویش به گوشه‌ای بنشینم. گفتم آن کدام سفر است؟ گفت گوگرد پارسی خواهم بردن به چین که شنیدم قیمتی عظیم دارد و از آنجا کاسه چینی به روم [آورم] و دیبای رومی به هند و فولاد هندی به حلب و آبگینه حلبی به یمن و بُرد یمانی به پارس و ز آن پس ترک تجارت کنم و به دکانی بنشینم ... انصاف از این ماخلوبیا، چندان فروگفت که بیش طاقت گفتنش نماند. گفت: [ای سعدی]، تو هم سخن بگوی از آن‌ها که دیده‌ای و شنیده. گفتم:

آن شنیدستی که در اقصای غور
بارسالاری بیفتاد از شتور
گفت چشم تنگ دنیا دوست را
یا قناعت پر کند یا خاک گور
(گلستان، ص ۳۷۰-۳۷۳)

- ۱ به نظر شما اطلاعات مندرج در این متن در کدام حوزه تاریخی کاربرد دارد؟
- ۲ چه تفاوتی میان محتوای این متن و متن‌های نقل شده در فعالیت‌های ۱ و ۳ وجود دارد؟
- ۳ به نظر شما بر اساس چه استدلالی می‌توان به این متن به عنوان یک شاهد و مدرک تاریخی استناد کرد؟

پاسخ ۱ این متن پیرامون جغرافیای تاریخی است. و در رابطه با اوضاع اقتصادی و اجتماعی است.
۲ منبع این متن ادبیات و متون ادبی است و فعالیت ۱ یک موضوع تحقیقی است و فعالیت ۳ از یک کتاب تاریخی استخراج شده است.
۳ چون نویسنده مطلب، خود شاهد ماجرا و داستان بوده است و راوی مطلب مورد وثوق است.

ث) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

- کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی اطلاعاتی سودمند دربارهٔ مناسبات حکومت و مردم
- شایستهٔ کشورداری
- تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی
- از مشهورترین سیاست‌نامه‌ها
- سیاست‌نامهٔ خواجه نظام‌الملک توسی
- وزیر مقتدر عصر سلجوقی
- از مشهورترین اندرزنامه‌ها
- اندرزنامهٔ قابوس‌نامهٔ عنصرالمعالی
- قرن پنجم هجری
- اندرزنامه‌ها بیش‌تر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.

فعالیت ۸ (بررسی شواهد و مدارک)

سؤال متن زیر از کتاب سیاست‌نامهٔ خواجه نظام‌الملک توسی است. بعد از مطالعهٔ دقیق آن به سؤالات زیر پاسخ دهید.

«اندر تعظیم داشتن فرمان‌های عالی
نامه‌ها که از درگاه نویسند بسیارند و هر چه بسیار شد حرمتش برود. باید که تا مهمی نشود از مجلس عالی چیزی ننویسند و چون نویسند باید که حشمتش چنان باشد که کس را زهرهٔ آن نباشد که آن را از دست نبهد تا فرمان را پیش نبرد. اگر معلوم گردد که کسی به فرمان به چشم حقارت نگریسته است و اندر قیام کردن به سمع و طاعت، کاهلی کرده است او را مالش بلیغ دهند، اگر چه از نزدیکان بُود ...» (سیاست‌نامه، ص ۱۰۱).

- ۱ اطلاعات مندرج در این متن برای بازشناسی کدام حوزه از تاریخ سلجوقیان مفید است؟
- ۲ از دیدگاه شما چرا باید سیاست‌نامه را یک منبع تاریخی بدانیم؟

پاسخ ۱ پیرامون تاریخ سیاسی عصر سلجوقیان
۲ زیرا نویسنده از افراد با نفوذ عصر سلجوقی است، محتوای آن به حوادث سیاسی آن عصر اشاره دارد.

ج) سایر نوشته‌ها

- منابع نوشتاری تاریخ به این موارد محدود نمی‌شود و انواع دیگری از تألیفات با نام فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای
- طبقات
- انساب
- حاوی اطلاعات مفید تاریخی‌اند.
- اسناد برجای مانده از دیوان‌های حکومتی سلسله‌ها مانند فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی، اسناد فرهنگی، منشآت (نامه‌ها) از منابع و مراجع مهم تاریخی محسوب می‌شوند.
- انواع متون قدیمی مثل متون تقویمی و گاه‌شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی می‌توانند به منظور تبیین اوضاع علمی دوره‌های تاریخی مورد توجه و مطالعهٔ مورخان قرار گیرند.
- نوشته‌های روی سکه‌ها نیز اطلاعات مفیدی دربارهٔ اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

سکهٔ شاه اسماعیل

پرسش های نمونه

سؤال ۱ منظور از منابع غیرنوشتاری چیست؟ توضیح دهید.

۲ تفاوت ها و شباهت های تاریخ های عمومی و سلسله ای را بیان کنید.

۳ چرا سفرنامه ها از منابع مهم تاریخ نگاری محسوب می شوند؟

۴ متون جغرافیایی چه نوع اطلاعاتی از گذشته ارائه می دهند؟

۵ به نظر شما کدام یک از انواع گونه های منابع معرفی شده تاریخی از اهمیت بیش تری برخوردارند؟ برای اثبات نظر خود استدلال کنید.

پاسخ ۱

به طور کلی همه آثاری که ساخته دست و اندیشه انسان های گذشته هستند یا به نحوی با زندگی او ارتباط دارند، منابع غیرنوشتاری می باشند که در تاریخ از آن ها تحت عنوان آثار یا محسوسات نام می برند. آثار برجای مانده از انسان ها و جوامع گذشته از جمله مهم ترین شواهدی اند که به مورخان این امکان را می دهند تا از چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند. مکان های تاریخی، آثار و بناهای تاریخی و به طور کلی آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ ها، کاروان سراها، قلعه ها و برج ها، زیارتگاه ها و ... از مهم ترین منابع غیرنوشتاری هستند. قسمتی دیگر از منابع غیرنوشتاری آثار شفاهی مثل خاطرات شفاهی و ادبیات عامیانه است.

۲ تفاوت ها:

- تاریخ عمومی از آفرینش شروع می کند، ولی تاریخ سلسله ای از یک دوره مشخص.
- تاریخ عمومی معمولاً به صورت مستقل است، ولی تاریخ سلسله ای زیر نظر پادشاه تدوین می شود.
- تاریخ عمومی، کلی و همه جانبه است، ولی تاریخ سلسله ای فقط در رابطه با پادشاه خاص است.

شباهت ها:

- هر دو در ارتباط با گذشته انسان ها می باشند.
- هر دو حاوی اطلاعات ارزشمند اجتماعی، سیاسی و ... می باشند.
- هر دو پس از اسلام شکل گرفتند.

۳ سفرنامه ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ارائه می کنند. در صورتی که منابع تاریخی دیگر بیشتر در رابطه با پادشاه و فعالیت سیاسی و نظامی او می باشد. اطلاعات موجود در سفرنامه ها در دیگر منابع کم تر دیده می شود.

۴ نوشته های جغرافیایی اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوای وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه ها، کلاها، قلعه ها، برج ها، بندرها، رودها و دریاها، پایتخت ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان، حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین ها، و حکومت های محلی ارائه می دهند. به طور خلاصه می توان گفت دنیایی از اطلاعات طبیعی و انسانی دارند.

۵ تمام منابع یاد شده دارای اهمیت بسزایی در مطالعات تاریخی می باشند و هر کدام ویژگی خاصی دارند. برای مثال؛ اگر بخواهیم گذشته دور را مطالعه کنیم استفاده از آثار غیرنوشتاری مثل بناها و ابزارها می تواند به ما کمک بیش تری کند و اگر می خواهیم از زندگی عامه مردم و تحولات اجتماعی آن ها اطلاعات به دست آوریم، منابعی مثل تاریخ محلی، ادبیات عامیانه کمک بیشتری به ما می کند.

ولی به طور کلی به نظر می رسد منابع غیرنوشتاری مخصوصاً محوطه ها و بناهای تاریخی اهمیت بیش تری دارد، چرا که مربوط به زمانی است که خط وجود نداشته و می توان گفت برای مطالعه گذشته دور تنها منبع مورد مطالعه مورخ می باشند.

تعاریف، اصطلاحات و اسامی خاص

۱ تاریخ نگاری عمومی: یکی از شاخه های تاریخ نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.

۲ تاریخ طبری: تألیف محمد بن جریر طبری کتابی پیرامون تاریخ عمومی است.

ترجمه و تلخیصی از تاریخ طبری با عنوان تاریخ بلعمی توسط ابوعلی بلعمی انجام گرفت که از کهن ترین تاریخ های عمومی به زبان فارسی شمرده می شود. خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی که در حدود سال ۷۱۰ ق در عهد ایلخانان نگارش آن به پایان رسید.

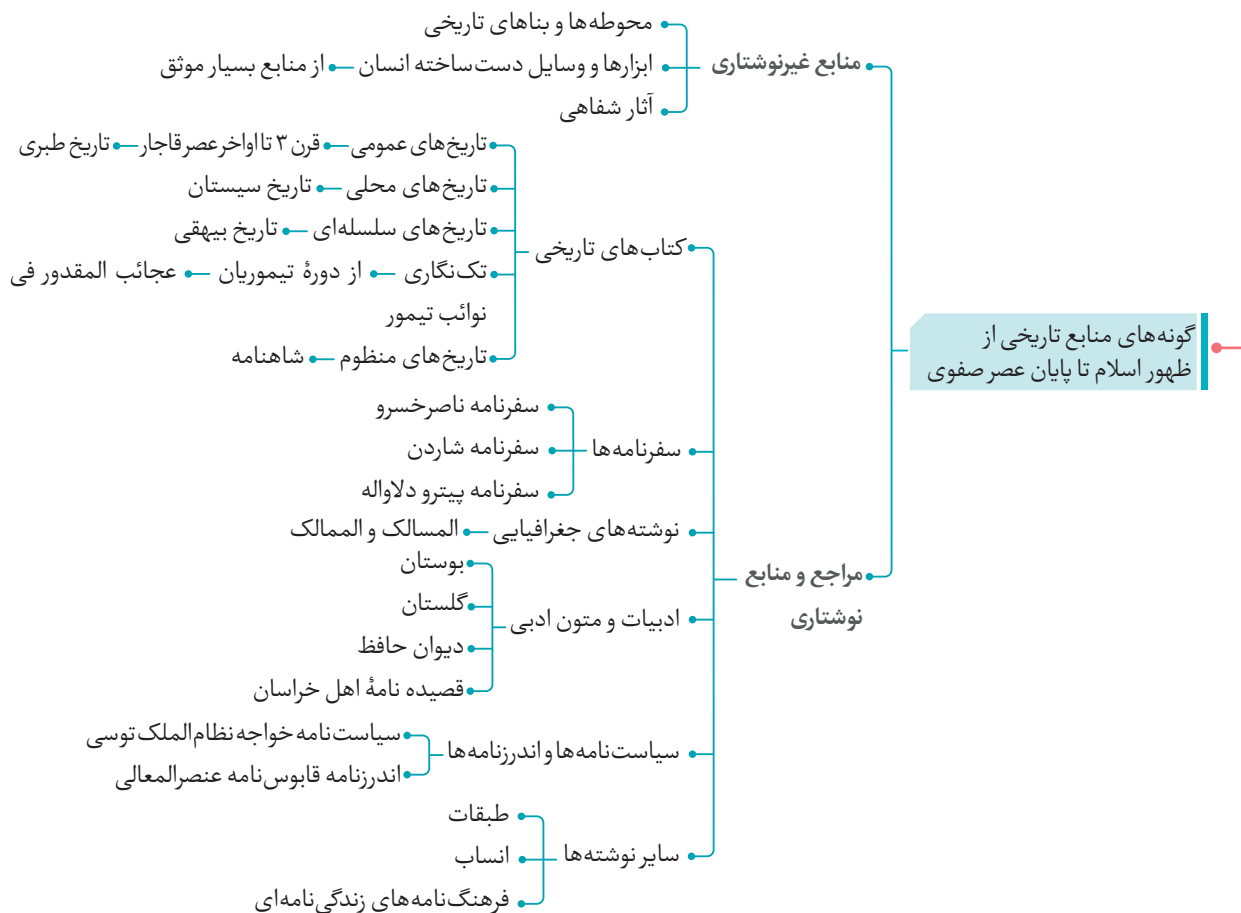
۳ تاریخ روضة الصفا فی سيرة الانبياء و الملوك و الخلفاء: تألیف محمد بن خاوند شاه معروف به میرخواند.

۴ انگیزه اصلی نویسندگان کتاب های تاریخ های محلی: ۱. ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، ۲. بیان ویژگی های جغرافیایی و اقتصادی و ۳. نگارش زندگی نامه مفاخر و مشاهیر علمی است.

- ۵ **تاریخ سیستان:** نویسنده آن ناشناس است.
- ۶ **تاریخ‌های سلسله‌ای:** یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت.
- ۷ **تاریخ بیهقی:** اثر ابوالفضل بیهقی در تاریخ غزنویان و از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای است.
- ۸ **تک‌نگاری:** این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دادند.
- ۹ **عجائب المقدور فی نواب تیمور:** تألیف ابن عربشاه درباره تیمور می‌باشد. این اثر از مشهورترین تک‌نگاری‌هاست.
- ۱۰ **شاهنامه فردوسی:** از مهم‌ترین آثار تاریخ‌های منظوم است.
- ۱۱ **تاریخ‌های منظوم:** از دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت.
- ۱۲ **المسالک و الممالک:** یکی از نویسندگان این کتاب‌ها «استخری» است.
- ۱۳ **سیاست‌نامه‌ها:** این کتاب‌ها حاوی اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم، تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی هستند. ← سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی - وزیر مقتدر عصر سلجوقی - یکی از برجسته‌ترین سیاست‌نامه‌هاست.
- ۱۴ **اندرزنامه‌ها:** بیش‌تر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.
- ۱۵ **قابوس‌نامه:** اثر عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری

درس در یک نگاه

منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

سؤالات تشریحی

درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

سؤالات صحیح / غلط

۱. محوطه‌ها و بناهای تاریخی، ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان و آثار شفاهی از جمله منابع غیروشتاری است.
۲. یکی از کتاب‌های تاریخ عمومی، کتاب تاریخ روضة الصفا فی سيرة الانبياء و الملوك و الخلفاء تألیف محمدبن خاوندشاه معروف به میرخواند است.
۳. سفرنامه‌های افرادی مانند ناصرخسرو در قرن پنجم هجری قمری، ابن بطوطه در قرن هشتم و شاردن و پیتر دلاواله در عصر صفوی حاوی اطلاعات بسیار مفیدی درباره تاریخ ایران هستند.
۴. متون نظم و نثر ادبی، گونه ادبی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند.
۵. انوری ابیوردی شاعر دوره صفویه در قصیده نامه اهل خراسان اطلاعات ارزشمندی در رابطه با تاریخ این منطقه ارائه می‌دهد.
۶. اندرزنامه‌ها حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم‌اند.
۷. سیاست‌نامه عنصرالمعالی و قابوس‌نامه خواجه نظام‌الملک از منابع تاریخ می‌باشند.

(خرداد ۱۴۰۳)

کشف ارتباط

۸. هریک از عبارت‌های سمت راست با کدام یک از مفاهیم سمت چپ در ارتباط است؟ «در ستون چپ دو مورد اضافی است.»

(خرداد ۱۴۰۳)

آ. از منابع غیروشتاری می‌باشد.	۱. لالایی
ب. جزء آثار شفاهی است.	۲. تکرنگاری
پ. در این کتاب‌ها مطالب از آغاز آفرینش تا حیات مورخ نوشته شده است.	۳. شاهنامه
ت. از کتاب‌های تاریخ محلی است.	۴. آثار شفاهی
ث. این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.	۵. ناصرخسرو
ج. از تاریخ‌های منظوم است.	۶. تاریخ سیستان
	۷. شاه عباس
	۸. تاریخ عمومی

۹. هریک از عبارت‌های سمت راست با کدام یک از مفاهیم سمت چپ در ارتباط است؟ «در ستون چپ دو مورد اضافی است.»

آ. از آثار شفاهی	۱. تاریخ بیهقی
ب. از مشهورترین تاریخ‌های عمومی	۲. قابوس‌نامه
پ. از مؤلفی ناشناخته است.	۳. تاریخ طبری
ت. این کتاب در تاریخ غزنویان است.	۴. طبقات
ث. از کتاب‌های اندرزنامه‌ای است.	۵. تاریخ سیستان
	۶. انساب
	۷. مثل‌ها

سؤالات جای خالی

۱۰. محوطه‌ها و بناهای تاریخی از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهش درباره و محسوب می‌شوند.
۱۱. تاریخ‌نگاری یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر تداوم یافت.
۱۲. تاریخ اساطیری ایران را از آغاز و تا پایان دوره ختم می‌کردند.
۱۳. در کتاب‌های ، انگیزه اصلی نویسندگان، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاهیر محلی بوده است.

۱۴. کتاب تاریخی بیهقی از ابوالفضل بیهقی درباره تاریخ از مشهورترین تاریخ های است.
۱۵. تک نگاری، این نوع تاریخ نگاری از دوره به بعد مرسوم شد.
۱۶. سرودن منظومه های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه ای داشت، از دوره رواج و رونق بسیاری یافت.
۱۷. اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می کنند که در دیگر منابع کم تردیده می شوند.
۱۸. کتاب های حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم اند.
۱۹. از نمونه های مشهور اندرزنامه ها، می توان به نوشته عنصرالمعالی در قرن هجری اشاره کرد.

سؤالات چهارگزینه ای

۲۰. کدام گزینه در رابطه با تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته صحیح است؟

- ۱ برای رسیدن به یک تحلیل و تفسیر صحیح مورخان از منابع محدودی استفاده می کنند.
 - ۲ مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی قادر به تحلیل و تفسیر هستند.
 - ۳ تاریخ برای بررسی و تفسیر گذشته از روش ها و قواعد خاصی پیروی نمی کند.
 - ۴ برای تحلیل و بررسی گذشته از دو منبع اصلی شواهد نوشتاری و شواهد شفاهی استفاده می شود.
۲۱. نوع ابزارها و وسایل دست ساخته انسان گواه بر چه مطلبی است؟

- ۱ اندیشه های سیاسی و اقتصادی انسان های گذشته
- ۲ دین و شرایط مذهبی و سنت های اجتماعی اقوام قبل
- ۳ نوع فرهنگ، عقاید و آداب و رسوم پیشینیان
- ۴ نگرش انسان به آفرینش

(خرداد ۱۴۰۳)

۲۲. در رابطه با تاریخ های عمومی کدام گزینه درست است؟

- ۱ این سبک از تاریخ نگاری به روش ساده و قابل استفاده برای همگان شکل گرفته است.
- ۲ تاریخ های عمومی جزء منابع مطالعه مورخان جدید قرار نمی گیرد، چون اطلاعات آن صحیح نیست.
- ۳ تاریخ نگاری عمومی یکی از شاخه های تاریخ نگاری در ایران است که از قرن نهم ق آغاز و تا اواخر قاجار تداوم یافت.
- ۴ مؤلفان این دسته از آثار، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می پرداختند.

۲۳. کدام گزینه مرتبط با مفهوم تاریخ های محلی می باشد؟

- ۱ یکی از گنجینه های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی شهرهاست.
- ۲ در این سبک تاریخ نگاری مورخ از آفرینش تا پایان سلسله ساسانیان را بررسی می کند.
- ۳ کتاب جامع التواریخ یکی از مهم ترین منابع این سبک تاریخ نگاری است.
- ۴ تاریخ های محلی جزء منابع تاریخ غیرنوشتاری می باشد.

۲۴. انگیزه اصلی نویسندگان تاریخ های محلی کدام است؟

- ۱ بررسی مقایسه ای بین شاهان سلسله های مختلف، از نظر شرایط سیاسی و نظامی
- ۲ بررسی مقایسه ای بین شاهان سلسله های مختلف، با توجه به محیط جغرافیایی
- ۳ ثبت و ضبط رویدادهای تاریخ، گاه شماری اقوام گذشته، بیان موقعیت جغرافیایی
- ۴ ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی های جغرافیایی و اقتصادی و نگرش زندگی نامه مفاهیم و مشاهیر محلی

۲۵. در رابطه با نگارش تاریخ های سلسله ای کدام گزینه توضیح صحیح داده است؟

- ۱ فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق به تدوین آن می کردند.
- ۲ فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور شناخت بیشتر قلمرو تحت حاکمیت خود از جغرافیدانان می خواستند، این کتاب ها را بنویسند.
- ۳ این کتاب ها توسط منشی های دربار برای جمع آوری مالیات از ایالت ها و ولایت ها نوشته می شد.
- ۴ این کتاب ها توسط منشی های دربار برای شناخت بیشتر قلمرو تحت حاکمیت پادشاه نوشته می شد.

۲۶. کدام نوع تاریخ نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد؟

- ۱ تک نگاری
- ۲ تاریخ سلسله ای
- ۳ تاریخ محلی
- ۴ تاریخ عمومی

۲۷. کدام یک از موارد زیر از ویژگی های تک نگاری ها می باشد؟

- ۱ از دوره صفویان به بعد مرسوم شد.
- ۲ از دوره زندیان در ایران رواج یافت و تا دوره قاجار استفاده می شد.
- ۳ در این نوع تاریخ نگاری مؤلفان عموماً در رابطه با پیامبران و حکومت های دینی مطلب می نوشتند.
- ۴ در این نوع تاریخ نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می دادند.

۲۸. کتاب عجائب المقدور فی نوائب تیمور اثر کیست و چه نوع اثری می باشد؟
- ۱ ابن عربشاه - تاریخ سلسله‌ای
 - ۲ امینی هروی - تاریخ سلسله‌ای
 - ۳ ابن عربشاه - تک نگاری
 - ۴ امینی هروی - تک نگاری
۲۹. کدام یک از موارد زیر از دوره مغولان رواج و رونق بسیار یافت؟
- ۱ تاریخ‌های عمومی
 - ۲ تاریخ‌های منظوم
 - ۳ تاریخ‌های محلی
 - ۴ متون تاریخی
۳۰. ویژگی خاص سفرنامه‌ها نسبت به منابع نوشتاری دیگر چیست؟
- ۱ ارائه اطلاعات مفید از زندگی اجتماعی مردم ایران
 - ۲ حاوی اطلاعات دقیق و صحیح نسبت به دیگر آثار تاریخی
 - ۳ بیان تاریخ به صورت مقایسه‌ای و تحلیلی
 - ۴ داشتن دیدی همه جانبه نسبت به مسائل تاریخی
۳۱. نوشته‌های جغرافیایی حاوی چه اطلاعاتی می باشند؟
- ۱ پدیده‌های انسانی قلمرو حکومت‌ها
 - ۲ آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا و وضعیت اقتصادی
 - ۳ پدیده‌های شهری، روستایی و حکومت‌های باستانی
 - ۴ پدیده‌های طبیعی حکومت
۳۲. قصیده «نامه اهل خراسان» جزء منابع دوره می باشد.
- ۱ ادبیات و متون ادبی - غزنویان
 - ۲ تاریخ عمومی - غزنویان
 - ۳ ادبیات و متون ادبی - سلجوقی
 - ۴ تاریخ عمومی - سلجوقی
۳۳. کدام دسته از کتاب‌های زیر اطلاعات سودمندی در خصوص شیوه کشورداری، تشکیلات و نهادهای اداری دارد؟
- ۱ اندرزنامه‌ها
 - ۲ سیاست‌نامه‌ها
 - ۳ شهرآشوب‌ها
 - ۴ ادبیات عامیانه
۳۴. سیاست نامه وزیر مقتدر عصر یکی از برجسته‌ترین سیاست‌نامه‌ها می باشد.
- ۱ عنصرالمعالی - غزنوی
 - ۲ خواجه نظام الملک توسی - غزنوی
 - ۳ عنصرالمعالی - سلجوقی
 - ۴ خواجه نظام الملک توسی - سلجوقی
۳۵. کدام یک از انواع کتاب‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می پردازند و مشهورترین اثر در این زمینه کدام کتاب است؟
- ۱ اندرزنامه‌ها - قابوس نامه، عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری
 - ۲ سیاست نامه‌ها - قابوس نامه، عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری
 - ۳ اندرزنامه‌ها - سیاست نامه، خواجه نظام الملک در قرن چهارم هجری
 - ۴ سیاست نامه‌ها - سیاست نامه، خواجه نظام الملک در قرن چهارم هجری

سوالات پاسخ کوتاه

۳۶. منابع غیرنوشتاری شامل کدام منابع می شود؟
۳۷. تاریخ نگاری عمومی از چه زمانی در کشور ما رواج یافت؟
۳۸. علت اهمیت کتاب تاریخ طبری در چیست؟
۳۹. معروف ترین اثر تاریخی محلی را بنویسید.
۴۰. برجسته ترین تاریخ سلسله‌ای ایران را نام ببرید.
۴۱. کتاب عجائب المقدور فی نوائب تیمور نوشته کیست و چه نوع اثری است؟
۴۲. علت اهمیت شاهنامه فردوسی را بیان کنید.
۴۳. نوشته‌هایی مثل نامه اهل خراسان، بوستان سعدی و دیوان حافظ چگونه به یک مورخ کمک می کنند؟
۴۴. معروف ترین کتاب سیاست نامه مربوط به کیست؟

تعاریف، اصطلاحات و مفاهیم تاریخی

۴۵. تاریخ عمومی
 ۴۶. تاریخ محلی
 ۴۷. تاریخ سلسله‌ای
 ۴۸. تک نگاری
 ۴۹. تاریخ‌های منظوم
 ۵۰. سیاست نامه‌ها
 ۵۱. اندرزنامه‌ها
- (خرداد ۱۴۰۳)
- (خرداد ۱۴۰۳)
- (خرداد ۱۴۰۳)

مقایسه پدیده‌های تاریخی

- ۵۲. کتاب‌های تاریخ عمومی را با تاریخ‌های سلسله‌ای مقایسه کنید.
- ۵۳. تاریخ‌های محلی را با تک‌نگاری‌ها مقایسه کنید.
- ۵۴. سیاست‌نامه‌ها را با اندرزنامه‌ها مقایسه کنید.

اظهارنظر و قضاوت

- ۵۵. به نظر شما محوطه‌ها و بناهای تاریخی چگونه می‌توانند منبع مناسبی برای مطالعات یک مورخ باشند؟
- ۵۶. به نظر شما چرا سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی در ایران پیشینه دیرینه‌ای دارد؟
- ۵۷. به نظر شما چگونه می‌توان از سگه‌ها به عنوان یک منبع تاریخی استفاده کرد؟

توصیف، فهرست و طبقه‌بندی اجزا یا ویژگی‌های پدیده‌های تاریخی

- ۵۸. منابع مورد مطالعه علم تاریخ را به صورت کامل تقسیم‌بندی کنید.
- ۵۹. منظور از آثار ساختمانی و معماری گذشته کدام سازه‌های انسانی است؟
- ۶۰. مراجع و منابع نوشتاری را در مطالعه تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی نام ببرید.
- ۶۱. روند کار مؤلفان تاریخ‌های عمومی در کشور ما چگونه بوده است؟
- ۶۲. یکی از مراجع و منابع نوشتاری، تک‌نگاری‌ها می‌باشند. این منبع را کامل توضیح دهید.
- ۶۳. در چه دوره‌ای تاریخ‌های منظوم رواج و رونق یافت و ویژگی خاص آن چیست؟
- ۶۴. ویژگی خاص سفرنامه‌ها نسبت به منابع نوشتاری دیگر چیست؟
- ۶۵. چند نمونه از سفرنامه‌هایی که حاوی اطلاعات درباره تاریخ ایران می‌باشند را بیان کنید.
- ۶۶. نویسنده کتاب المسالك والممالك چه کسی است؟
- ۶۷. ادبیات و متون ادبی حاوی چه اطلاعاتی برای یک پژوهشگر تاریخ می‌باشند؟
- ۶۸. موضوع کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای چیست و این کتاب‌ها حاوی چه اطلاعاتی می‌باشند؟
- ۶۹. موضوع اندرزنامه چیست؟ یک نمونه از مشهورترین اندرزنامه‌ها را ذکر کنید.

(خرداد ۱۴۰۳)

(خرداد ۱۴۰۳)

کاربست شواهد و مدارک تاریخی

- ۷۰. متن زیر قسمتی از کتاب روضة الصفا، تألیف میرخواند است با مطالعه آن به سؤالات زیر پاسخ دهید.
- «شیخ خلیفه را بامدادی از ستون مسجد به حلق آویخته یافتند و خشتی چند در زیر ستون بر یکدیگر چیده دیدند، چنانچه شخصی خود را به ریسمان آویخته باشد و بعد از این واقعه، مریدان شیخ خلیفه دست ارادت به شیخ حسن دادند و خدمتش به طرف نیشابور رفته، اهالی آن دیار را به طریق شیخ خلیفه دعوت کرد و اکثر مردم کوهپایه نیشابور قدم در دایره ارادت و متابعت او نهادند و هر که مرید می‌شد نام او نوشته، می‌گفت که حالا وقت اختفاست، و می‌فرمود که آلات حرب داشته موقوف اشارت باشند...»
- آ قیام شیخ خلیفه مربوط به کدام دوره تاریخ ایران است؟ (ب) مردم پس از کشته شدن شیخ خلیفه چه کردند؟
- متن زیر را بخوانید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.
- «تیمور کسان خویش به ضبط شهر فرستاد. به هر کوی و برزن جمعی از آنان برگماشت و در هر ناحیت و محلّت گروهی پراکنده داشت و آنان سر به تبهکاری و دست به آزار اهالی برآوردند. مردم را بنده‌وار به خدمت گرفتند و آزار و ستم از حد به در بردند. اهل اصفهان که شیوه حمیت داشتند و مرگ را بدان زبونی و خواری ترجیح می‌نهادند، داستان این تظاول با رئیس خود در میان آوردند و می‌گفت من شبانگاه طفل می‌نوازم چون بانگ آن شنیدند هرکس در میهمان خود درآویزد و چنان که خواهد خون وی بریزد.»
- آ علت قیام مردم اصفهان علیه تیموریان چه بود؟ (ب) مردم اصفهان برای مقابله با سربازان تیموری چه کردند؟

سؤالات تشریحی کامل (علل، دلایل، آثار، نتایج و پیامدهای تاریخی)

- ۷۲. مورخان چگونه رویدادها و تحولات گذشته را تحلیل و بررسی می‌کنند؟
- ۷۳. آثار برجای‌مانده از دوره تاریخی (ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی) چه کمکی به مطالعه این دوره از تاریخ می‌کنند؟
- ۷۴. علت اهمیت مکان‌های تاریخی در مطالعه رویدادهای تاریخی چیست؟
- ۷۵. علت اهمیت ابزارها و وسایل دست ساخته انسان در مطالعات تاریخی چیست؟
- ۷۶. در رابطه با اهمیت آثار شفاهی در مطالعات تاریخی توضیح دهید.
- ۷۷. علت اهمیت تاریخ‌های محلی چیست؟
- ۷۸. انگیزه اصلی نویسندگان تاریخ‌های محلی را بیان کنید.
- ۷۹. هدف فرمانروایان از تشویق ادیبان به نگارش تاریخ‌های سلسله‌ای چه بود؟
- ۸۰. علت اهمیت نوشته‌های جغرافیایی در مطالعات تاریخی را بررسی کنید.

۲

بخش

پاسخ نامه

منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

- ۱ | درست | ۲ | درست
- ۳ | درست | ۴ | درست
- ۵ | نادرست؛ انوری مربوط به دوره سلجوقیان می باشد.
- ۶ | نادرست؛ سیاست نامه ها درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم اند.
- ۷ | نادرست؛ سیاست نامه متعلق به خواجه نظام الملک است و قابوس نامه اثر عنصرالمعالی است.
- ۸ | ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ | ۱۰
- ۹ | ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ | ۱۰
- ۱۰ | گذشته های دور - نزدیک
- ۱۱ | عمومی - قاجار
- ۱۲ | کیومرث - ساسانی
- ۱۳ | تاریخ محلی
- ۱۴ | غزنویان - سلسله ای
- ۱۵ | تیموریان
- ۱۶ | مغولان
- ۱۷ | سفرنامه ها
- ۱۸ | سیاست نامه ای
- ۱۹ | قابوس نامه - پنجم
- ۲۰ | گزینه «۲»
- ۲۱ | گزینه «۳»
- ۲۲ | گزینه «۴»
- ۲۳ | گزینه «۱»
- ۲۴ | گزینه «۴»
- ۲۵ | گزینه «۱»
- ۲۶ | گزینه «۱»
- ۲۷ | گزینه «۴»
- ۲۸ | گزینه «۳»
- ۲۹ | گزینه «۲»
- ۳۰ | گزینه «۱»
- ۳۱ | گزینه «۲»
- ۳۲ | گزینه «۳»
- ۳۳ | گزینه «۲»
- ۳۴ | گزینه «۴»
- ۳۵ | گزینه «۱»
- ۳۶ | ۱ | محوطه ها و بناهای تاریخی ۲ | ابزارها و وسایل دست ساخته انسان ۳ | آثار شفاهی
- ۳۷ | تاریخ نگاری عمومی یکی از شاخه های تاریخ نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.
- ۳۸ | از مهم ترین و مشهورترین کتاب های تاریخ های عمومی است. (تاریخ طبری از محمدبن جریر طبری (۳۳۴ - ۳۱۰ ق) است.)
- ۳۹ | تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، با موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق.
- ۴۰ | کتاب تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی در تاریخ غزنویان از مشهورترین تاریخ های سلسله ای می باشد.
- ۴۱ | مؤلف این کتاب ابن عربشاه می باشد و موضوع آن زندگی شگفت آور تیمور است. این کتاب جزء آثار تک نگاری می باشد.
- ۴۲ | از برجسته ترین منظومه های حماسی و تاریخی، شاهنامه ابوالقاسم فردوسی است.
- ۴۳ | این منابع، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده اند.
- ۴۴ | سیاست نامه خواجه نظام الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، یکی از برجسته ترین این آثار محسوب می شود.
- ۴۵ | تاریخ نگاری عمومی یکی از شاخه های تاریخ نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.

- ۴۶ | تاریخ های محلی یکی از مهم ترین گونه های تاریخ نگاری و یکی از گنجینه های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است.
- ۴۷ | یکی دیگر از گونه های تاریخ نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ های سلسله ای بود.
- ۴۸ | این نوع تاریخ نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه، توصیف و ثبت و ضبط می کردند.
- ۴۹ | سرودن منظومه های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه داشت، در دوره مغولان رواج و رونق بسیار یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می کشیدند.
- ۵۰ | این کتاب ها حاوی اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی است.
- ۵۱ | اندرزنامه ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می پردازند.
- ۵۲ | مؤلفان تاریخ های عمومی، نگارش تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می پرداختند. تاریخ های سلسله ای در دوره اسلامی در ایران رواج یافت. فرمانروایان بزرگ و کوچک، به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می کردند. در تاریخ های عمومی کشور ما، تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و به پایان دوره ساسانیان ختم می کردند و رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می کردند.
- ۵۳ | انگیزه اصلی نویسندگان تاریخ های محلی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است. اما در تک نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه، توصیف و ثبت و ضبط می کردند.
- ۵۴ | کتاب های سیاست نامه ای حاوی اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت ها و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری و اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می دهند. اما اندرزنامه ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می پردازند.
- ۵۵ | این منابع به مورخ کمک می کند تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابد.
- ۵۶ | چون ایرانیان به فرهنگ شفاهی بیشتر از فرهنگ مکتوب اهمیت می دادند و با ورود مغولان در قرن هفتم این سبک از تاریخ نگاری رواج و رونق بیشتری پیدا کرد.
- ۵۷ | نوشته های روی سکه ها اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می دهند.

۶۹ | اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی، فرمانروا و مردم می‌پردازند. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته‌ی عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

۷۰ | قرن هفتم، حکومت مغولان بر ایران
ب | با شیخ حسن جوری بیعت کردند و شیخ حسن راه شیخ خلیفه را در پیش گرفت.

۷۱ | به‌خاطر تبهکاری و آزار سربازان حکومت تیموری با آنها
ب | داستان رنج خود را با رئیس خود در میان گذاشتند و تصمیم گرفتند شبانگاه به کشتن سربازان تیموری اقدام کنند.

۷۲ | تاریخ علمی متکی بر روش و قواعد خاص خود است. مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند.

۷۳ | آثار برجای مانده از دوره‌ی تاریخی، از جمله مهم‌ترین شواهدی‌اند که به مورخان این امکان را می‌دهند تا از چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.

۷۴ | مکان‌های تاریخی مثل غارحرا، کوه احد و یا دشت چالدران هر کدام به عنوان بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند، آثار و بناهای تاریخی نیز از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهشی درباره‌ی گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شوند. این آثار مورخان را در زمینه‌ی فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

۷۵ | این دسته از آثار نیز برای مورخان از منابع بسیار موثق محسوب می‌شوند. انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف و در مجموع تمام دست ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته گواه روشنی بر نوع فرهنگ و عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند و اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته، در اختیار مورخان می‌گذارند.

۷۶ | مطالعه‌ی روشمند افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه‌های متفاوت مثل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی، کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی و طبقات مختلف مردم در ادوار مختلف می‌کند.

۷۷ | تاریخ محلی یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است.

۷۸ | انگیزه‌ی اصلی نویسندگان این دسته از کتاب‌های تاریخی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه‌ی مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.

۷۹ | یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره‌ی اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود. فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور تدوین این رویدادها می‌کردند.

۸۰ | بررسی و مطالعه‌ی محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد. نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره‌ی آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی و ... ارائه می‌دهند. این اطلاعات در مطالعات تاریخی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵۸ | ۱ | منابع غیرنوشتاری که خود شامل؛ الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی ب) ابزارها و وسایل دست ساخته‌ی انسان پ) آثار شفاهی

۲ | منابع نوشتاری که خود شامل؛ الف) کتاب‌های تاریخی مثل تاریخ‌های عمومی، تاریخ‌های محلی، تاریخ‌های سلسله‌ای، تک‌نگاری و تاریخ‌های منظوم است. ب) سفرنامه‌ها پ) نوشته‌های جغرافیایی ت) ادبیات و متون ادبی ث) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها ج) سایر نوشته‌ها

۵۹ | کاخ‌ها، کاروان‌سراها، قلعه‌ها و برج‌ها، زیارتگاه‌ها، مقبره‌ها، پل‌ها و جاده‌ها، آب‌انبارها، مساجد و کلیساها، معابد و خانقاه‌ها، بنادر و اسکله‌ها و روستاها و شهرهای قدیمی از آثار ساختمانی و معماری گذشته است.

۶۰ | ۱ | کتاب‌های تاریخی که خود شامل تاریخ‌های عمومی، تاریخ‌های محلی، تاریخ‌های سلسله‌ای، تک‌نگاری و تاریخ‌های منظوم است.

ب | سفرنامه‌ها پ | نوشته‌های جغرافیایی

ت | ادبیات و متون ادبی ث | سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

ج | سایر نوشته‌ها

۶۱ | مؤلفان این دسته از آثار، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند، پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و تا پایان دوره‌ی ساسانیان ختم می‌کردند. در ادامه، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایران را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.

۶۲ | این نوع تاریخ‌نگاری از دوره‌ی تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره‌ی فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه‌ی مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دادند.

۶۳ | سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه‌ی دیرینه‌ای داشت، از دوره‌ی مغولان رواج و رونق بسیار یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند.

۶۴ | سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند، که در دیگر منابع کم‌تر دیده می‌شود. بسیاری از جهان‌گردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی تاریخی سرزمین‌هایی که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

۶۵ | سفرنامه‌ی ناصر خسرو در قرن پنجم هجری قمری، ابن بطوطه در قرن هشتم و شاردن و پیترو دلاواله در عصر صفوی حاوی اطلاعات بسیار مفیدی درباره‌ی تاریخ ایران هستند.

۶۶ | المسالک و الممالک تألیف نویسندگان مختلف از جمله ابن خردادبه، است.

۶۷ | متون نظم و نثر ادبی، گونه‌ی مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند. زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری کم و بیش در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منثور نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند.

۶۸ | کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی اطلاعاتی سودمند درباره‌ی شیوه‌ی کشورداری و مناسبات حکومت و مردم، تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی می‌باشند.